

Happening, v katerem uživa predvsem umetnik performer, ali moje leto 1968

Lev Kreft

Poleti 1968 sem bil gimnazijec na Šubički med drugim in tretjim letnikom, še ne sedemnajst let star in še vedno najstnik v ljubezenski, umetniški in politični fazi vretja. Takrat sem se dokončno odločil, da bom študiral filozofijo in se po tem, ko končam študij, ukvarjal z estetiko. Po drugi plati pa sem nameraval (p)ostati pesnik, in to tak, ki objavlja, najraje pa – nastopa. Živa estradna poezija mi je bila všeč. Ker sem rad nastopal in igral pred občinstvom pesnika, pa tudi zato, ker sem prišel do ugotovitve, da je treba pesništvo profanirati – še posebej v Sloveniji, kjer je prejšnje romantično pojmovanje v šestdesetih letih zamenjalo mračno in vzvišeno heideggerjansko umovanje pesništva – isti šmorn, le brez cukra. Za počitnice sem si izbral nalogo, da preberem sto knjig, predvsem romane iz druge polovice devetnajstega stoletja, ker me je zanimal realizem, in marksistično literaturo, ki je tedaj ni manjkalo ter je bila silno raznolika in polna spopadov za pravo interpretacijo. Mene je zanimalo, kako misliti revolucijo po tem, ko so si jo eni že prisvojili, in to me zanima še danes. Na to je gotovo kaj vplivalo novolevičarsko vzdušje, ki smo ga čutili ne toliko v kakih teorijah in filozofijah, kot v načinu življenja in predvsem v načinu najstniškega odraščanja. Sto knjig potem sicer nisem prebral, a sem prišel zelo blizu. Beograjski študentski protesti so me le malo oplazili,

moje okolje je bila domača gimnazijska in študentska mladinska (sub)kultura, predvsem literarna, saj je bila literatura daleč najbolj glavna umetniška stvar. Kako to spraviti v španovijo z dejstvom, da sem bil nasprotnik take pomembnosti literature, da se mi je povzdignjeno govorjenje o umetnosti in kulturi zagnusilo, in da so se me ob stotih (no ja, nekaj manj) knjigah letno najbolj dotaknili novi načini življenja, ki so odpravljali podedovano ozkosrčnost, zatiranje užitkov in moralno hinavščino – tega tedaj še nisem znal razrešiti. Beograjski študentski upor sem zaznal, ni pa me pretresel in ni se mi zdel kaj posebej pomembnega, razen kot opozorilo, česa vse je režim še vedno zmožen. O svetovnih dogajanjih sem vedel nekaj več in ideja, da bo ta naša mlada generacija vrgla podedovani svet iz tečajev in izvedla (kar je seveda poznejše ime za to revolucijo) »kulturni obrat«, mi je bila sprva všeč. Sicer pa mi je bila takratna najstniška umetniška scena bližja od političnega angažiranja: stališče sem imel o vsem, magari prismuknjeno, nisem pa hotel biti aktivist. Da se je slednje spremenilo, ni bilo krivo študentsko gibanje, ampak najpomembnejši dogodek leta 1968: zadušitev praške pomladi z zasedbo Češkoslovaške. Gimnazijska atmosfera, ki sicer ni tako popisana in slavljena kot študentska, je bila leta 1968 izrazito kulturniška in izrazito politična hkrati, in vanjo me je jeseni 1968 potegnilo zaradi zasedbe Češkoslovaške in ne zaradi vojne v Vietnamu, ki nas je sicer prav tako dvigovala v zrak. Ampak popoln enačaj med obema možnostima izbire, kapitalistično in socialistično, je nastopil šele po tem, ko so ZDA dale pobiti demokratično socialistično vladavino v Čilu.

Kulturniško in politično atmosfero, v kateri sem bil tedaj udeležen, prav dobro ponazarja moj dnevnik za torek, 20. avgusta 1968, in sredo, 21. avgusta 1968. Tiste dni sem bil v Malem Zatonu pri Dubrovniku na židovskih počitnicah. Tja sem hodil že leta. Te počitnice so bile nekaj posebnega, in to ne le zato, ker so bile židovske, ampak predvsem zato, ker niso bile disciplinarne ali celo militaristične kot marsikatero druge mladinske ali otroške kolonije, kjer se je še v šestdesetih letih zjutraj zgodaj vstajalo in dvigovalo zastavo v postrojenju »mirno! na desno ravnaj's!«, in kjer je bilo ponočevanje, obiskovanje disko klubov ali (in kaj šele) *petting*, da o seksu sploh ne govorimo, predvsem razlog za nečastni odpust domov k staršem, ki naj te potem dobro nagarbajo. Židovske počitnice so bile počitnice osvoboditve izpod moralističnih režimov nadzora brez sprenevedanja in odvečne hinavščine, ki je bila potrebna na primer v delovnih

brigadah, kjer se je počelo vse, kar se ne bi smelo, pa so se vsi delali, da ničesar ne vidijo in ničesar ne slišijo. Poleg tega pa si se na židovskih počitnicah prav tako srečal z vsemi konci stare Juge, pa še z judovskimi udeleženkami in udeleženci iz ostale Vzhodne Evrope, ki drugam na morje kot v Jugoslavijo itak niso smeli, in z Izraelci za povrh. Sicer pa sem na 20. avgust zapisal tole:

Včeraj smo imeli *happening* – sodeloval sem tudi jaz. Cel fazon je bil v tem, da smo na koncu vsi odšli in pustili preostalo publiko v prepričanju, da se bomo vrnil, sami pa smo se s čolnom odpeljali v gostilno in pili vino. Miriam (referentka za kulturo, sicer slovenska pisateljica Miriam Steiner, zdaj v Izraelu Miriam Steiner Aviezer – sodelavka Yad Vashema; op. L. K. 2018) ni imela o tem niti pojma in se je trudila, da bi ljudi zadržala pri čakanju. Pravzaprav smo najbolj zafrknili njo. Potem je bil še ples, jaz sem se tudi priključil.

In potem je tu naslednji dan, 21. avgust:

Poročila ob 9-ih: Praga polna ruskih vojakov, poulične borbe. Pravega odpora ni. Avstrija koncentrira trupe na meji. Meje z Z državami zaprte. Socializem in komunizem sta v svetu dokončno propadla. Svetovne vojne ne bo, pa bi morala že biti. Treba je očistiti ta svet, skrajni čas je že. Degeneracija sveta je popolna. To, kar se je zgodilo danes, bo v mojem srcu pustilo tolikšen madež, da se ga do konca življenja ne bom znebil. Moj življenjski cilj je borba proti vsemu slabemu; v tem dogodku, za katerega lahko rečem, da mi je dal življenjski cilj, sem spoznal tisto, v kar sem prej verjel, pa sem se prepričeval, da morda ni res.

To je moje leto 1968: *happening*, ki je pravzaprav fazon, v katerem končno res uživa predvsem umetnik performer, ki je ukanil občinstvo, in patetično, a dovolj trdno spoznanje, da je revolucionarna naloga moje generacije zrušenje realno obstoječega socializma. Morda celo rušenje socializma s sredstvi, ki jih ponuja performans.